

УЛЯНА ІЛЬКІВНА ФЕНОШИН

Двадцять шостого листопада 2009 р. після важкої хвороби померла відомий мінералог, кандидат геолого-мінералогічних наук, старший науковий співробітник Львівського університету Уляна Ільківна Феношин.

Народилася Уляна Феношин 14 червня 1930 р. в с. Опришівці (нині один з районів м. Івано-Франківськ) у сім'ї службовців. У 1938 р. померла її мати, і восьмирічну Улянку та двох молодших синів виховував батько. Під час Другої світової війни вони жили у Львові, а протягом 1945–1950 рр. – у різних містечках і селах Івано-Франківщини. Середню школу Уляна закінчила в смт Рожнятів 1948 р. Протягом 1950–1955 рр. навчалася на геологічному факультеті Львівського університету за спеціальністю “геохімія”.

У 1954 р. одружилася з Юрієм Погоржельським. Після закінчення з відзнакою університету за скеруванням поїхала разом з маленьким сином Ігорем у м. Свердловськ (нині Єкатеринбург), де працювала геологом-мінералогом в Уральському геологічному управлінні. У 1957 р. на прохання проф. С. Лазаренка (тоді завідувача кафедри мінералогії і ректора Львівського державного університету імені Івана Франка) Уляна Феношин повернулася до Львова. Працювала лекційним асистентом кафедри мінералогії (1957–1960), а потім (1960–1965) навчалася в аспірантурі й працювала молодшим науковим співробітником Проблемної геохімічної лабораторії. В цей період У.Феношин брала активну участь у навчальному процесі й виконанні науково-дослідних робіт за тематикою кафедри мінералогії, в літні періоди – в експедиційних виїздах у Передкарпаття і Чивчинських гір Карпат та Волино-Поділля. Одночасно активно працювала над завершенням кандидатської дисертації на тему “Мінералогія глауконита юго-западної окраїни Русской платформи и Прикарпаття”, яку 1963 р. успішно захистила і здобула науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук. З 1966 по 1975 рр. У. Феношин працювала старшим науковим співробітником Проблемної геохімічної лабораторії. Після реорганізації цієї лабораторії 1975 р. та зміни напряму мінералого-геохімічних досліджень на геологію докембрію її переведено на посаду старшого наукового співробітника Галузевої науково-дослідної лабораторії вивчення речовинного складу рудоносних формацій, де вона працювала до виходу на пенсію 1993 р.

Наукова творчість У.Феношин багатогранна. Вона вивчала різні за походженням мінерали і мінеральні комплекси Українського щита, Волино-Поділля і Карпат, об'єкти біомінералогії (жовчні камені людини) і технічної мінералогії (тверді включення – вади у склі кінескопів і високовольтних підвісних ізоляторів виробництва заводів Львова), а також історію науки. В її доробку близько 60 наукових праць.

Найбільший внесок У. Феношин зробила у всебічне вивчення глауконіту і глауконітовмісних покладів. Вона детально досліджувала особливості морфології, хімічного складу, структури і умов утворення глауконіту південно-західної частини Українського щита, Передкарпаття і складчастих споруд Карпат. За морфологічними особливостями вона виділила зернистий, тонкодисперсний, лускуватий і радіально-променевиї різновиди глауконіту і дослідила їхні властивості та поширення у різновікових осадових відкладах України.

Вона з'ясувала, що хімічно глауконіт дуже різноманітний, що зумовлено, головню, ізоморфними заміщеннями алюмінію й заліза в октаедричних позиціях мінералу.

У. Феношин детально вивчала глиноземистий різновид глауконіту – сколіт, відкритий у Передкарпатті К. Смуліковським 1936 р. Разом з В. Дріцом на підставі рентгеноструктурного аналізу вона визначила структуру мінералу. З'ясовано, що сколіт – це змішаношарувате утворення, в якому серед слюдистих шарів містяться шари монтморилоніту, причому перешарування цих різнорідних шарів дуже складне. Поряд з упорядкованим у структурі глауконіту трапляються блоки з їхнім неупорядкованим чергуванням.

Мінералого-геохімічні дослідження глауконіту У. Феношин продовжувала і після виходу на пенсію. Зокрема, разом з Г. Кульчецькою та О. Цьонь вивчала природу високих сорбційних властивостей глауконіту. Дослідники з'ясували, що ці властивості значно зумовлені гетерогенністю, мікроагрегатністю і кавернозністю виділень глауконіту. Завдяки термогазохроматографічному аналізу в глауконіті виявлено різноманітні комплекси заліза зі сполуками вуглецю – від найпростіших карбонатних і бікарбонатних до складних з карбоксильною, органічною та іншими функціональними групами. Розглянуто можливі моделі їхнього розміщення в мінералі. Зроблено висновок, що наявні на поверхні зерен глауконіту комплекси заліза можуть взаємодіяти з катіонами інших металів і, отже, розширювати його сорбційну ємність. Ці дослідження допомогли також з'ясувати, чому визначення вмісту гідроксильної води глауконіту за втратою маси є неточним, оскільки частина цієї маси припадає на оксиди вуглецю, що утворюються внаслідок руйнування металовуглецевих комплексів у процесі нагрівання мінералу.

У. Феношин у співавторстві з П. Білоніжкою вивчала й питання генезису глауконіту, які багато дослідників трактують по-різному. На підставі аналізу й узагальнення матеріалів геологічних, літолого-мінералогічних і геохімічних досліджень з'ясовано, що глауконіт утворюється з термальних розчинів та внаслідок гальміролізу пірокластичного матеріалу, які надходили в седиментаційні морські басейни під час вулканічної діяльності. Внаслідок вивчення глауконіту і мінералів, що асоціюють з ним, а також вмісту й розподілу в них рідкісних і розсіяних елементів У. Феношин дійшла висновку про можливість використання сумісного знаходження глауконіту й фосфориту як комплексне калійно-фосфорне добриво, збагачене мікроелементами.

Під час роботи в Галузевій лабораторії У. Феношин брала участь у виконанні держбюджетних та госпдоговірних тем (на замовлення Житомирської та Закарпатської геологорозвідувальних експедицій), які виконувалися під науковим керівництвом проф. О. Матковського. Ці роботи були пов'язані з вивченням золотоносності протерозойських конгломератів північно-західної частини Українського щита і молодого золотого зруденіння Берегівського горбогір'я в Закарпатті. Результати

мінералогічних досліджень з наведеної тематики висвітлені в наукових звітах і численних публікаціях у співавторстві з О. Матковським, Є. Сливко, А. Ясинською, Н. Разумєєвою та ін. Публікації стосувалися мінералогічних критеріїв генезису і розшуків золотого зруденіння в давніх конгломератах, особливостей комплексу акцесорних мінералів в них та деяких нових даних з їхньої мінералогії, генетичних особливостей рудної мінералізації Берегівського горбогір'я, крупномасштабного мінералогічного картування золотого зруденіння в метасоматичних утвореннях та манганової мінералізації у вулканогенно-осадових утвореннях. Серед манганової мінералізації вперше для Закарпаття описано такі мінерали мангану, як коронадит і криптомелан, що генетично пов'язані з окисненням поліметалевих руд. Різними методами аналізу досліджено хімічний склад, структурні особливості й умови утворення цих мінералів; виявлено срібний різновид коронадиту – аргентокоронадит.

У. Феношин започаткувала у Львівському університеті мінералогічні дослідження жовчних камінців, які формуються в організмі людини. Ці дослідження виконували на прохання й у тісній співпраці з медиками Львівського медичного інституту (нині національного університету імені Данила Галицького). Вони дали початок важливому напрямку сучасної мінералогії – біомінералогії, який успішно розвивають на геологічному факультеті послідовники Уляни Ільківни.

У. Феношин багато уваги приділяла науково-організаційній та громадській роботі. Вона брала активну участь у підготовці й проведенні кафедрою мінералогії Львівського університету міжнародних, всесоюзних і республіканських наукових конференцій, у відзначенні пам'ятних та історичних дат, співала в університетському хорі, була близькою до української інтелігенції Львова – семидесятників. У радянські часи У. Феношин разом з колегами випускала стіннівки до дня народження Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка та інших дат. Протягом 1990–1993 рр. вона була головою осередку товариства “Просвіта” на геологічному факультеті й брала активну участь у роботі Товариства української мови імені Тараса Шевченка.

Уляна Ільківна продовжувала громадську роботу й після виходу на пенсію, зокрема, працювала в товаристві “Просвіта” у секції “Український родовід”. Увесь вільний час вона проводила в архівах і бібліотеках Львова й Івано-Франківська в пошуках відповідних документів і літературних джерел. Результатом цих досліджень стала стаття “Родоводи великих сільських свяченичих родин” (Український родовід. 2005. Кн. 4). З великим захопленням досліджувала родовід Сосенків, до якого сама належала, особливо вивчала творчість відомого художника Модеста Сосенка. На науковій конференції “Родоводи шляхетських родів Прикарпатського краю”, яка відбулася в Івано-Франківську в грудні 2005 р., У. Феношин виступала з доповіддю “Рід Сосенків”, яка буде опублікована в матеріалах конференції 2010 р.

У. Феношин була активним членом краєзнавчого центру “Паломник” при фонді Святого Володимира. Вона вивчала культурну та історичну спадщину рідного краю, багато подорожувала, зокрема, побувала в Берестечку, Острозі, Глинянах, Унові, Зарваниці, Белзі та інших місцях. Уляна Ільківна, любляча мати, бабуся і прабабуся, відзначалася великою працездатністю, доброзичливістю та інтелігентністю.

Уляна Феношин залишила помітний слід у вивченні мінерального царства, особливо глауконіту, та світлу пам'ять у людей, з якими працювала й спілкувалася.

Петро Білоніжка, Орест Матковський, Євгенія Сливко